

VERSLAG N.A.V. DE VIERDE CONSULTATIEFASE (JANUARI-MAART 2019)

Ontwikkelteam Mens & Maatschappij

1. Achtergrond

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen.

De ontwikkelteams werken in ontwikkelsessies per leergebied aan 1) een visie, 2) grote opdrachten en 3) bouwstenen van kennis en vaardigheden. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de ontwikkelteams inbreng verzamelen op hun tussenproducten. In het consultatieverslag beschrijft het ontwikkelteam de keuzes die zij hebben gemaakt bij het verwerken van deze inbreng. U kunt alle tussenproducten en consultatieverslagen tot nu toe vinden op onze website:

<https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

Dit consultatieverslag beschrijft het verloop van de vierde consultatieperiode (11 t/m 27 januari 2019), en de gesprekken die in de periode daarna nog hebben plaatsgevonden: de reacties die het team heeft ontvangen en de manier waarop zij deze hebben benut om de bouwstenen vorm te geven.

2. Samenvatting ontvangen reacties en aanpassingen ten behoeve van tussenproduct 'raamwerk en bouwstenen'

Voor Mens en Maatschappij zijn na de vierde ontwikkelsessie geen consultatievragen opgesteld. Dat heeft te maken met het feit dat op dat moment nog geen concept bouwstenen beschikbaar waren. Wel zijn op basis van de eerdere consultatie de Grote Opdrachten aangepast en herschikt.

Tijdens twee bijeenkomsten (op 16 en 23 januari 2019) is met diverse stakeholders gesproken.

Bij de stakeholderbijeenkomsten waren vertegenwoordigers van de volgende instellingen en organisaties aanwezig.

- Vakverenigingen: KNAG, NVLM, VCN, VDLG, VECON VFVO, VGN;
- Organisaties en instellingen: Nederlands Openluchtmuseum/entoen.nu, Rutgers/COC Nederland/Soa Aids Nederland, Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken (LEMM), College voor de Rechten van de Mens, FLOT (lectoraat didactiek gammavakken), Naar een Inclusief Curriculum, Coöperatie Leren voor Morgen / Time is Now Foundation, Gezonde School, Consortium Financiële Vaardigheden en de VSNU-feedbackgroep.

Het betreft in totaal een 17-tal organisaties of combinaties van instellingen. Het bedrijfsleven ontbreekt maar is deze ronde ook niet uitgenodigd. Het ontbreken van een reactie vanuit het mbo-veld was voorzien.

Daarnaast zijn er 9 schriftelijk reactie binnengekomen, deels als uitleg bij of toelichting op wat tijdens de stakeholderbijeenkomsten op 16 en 23 januari is besproken. Het betreft drie reacties van leden van de VSNU-feedbackgroep en reacties van de vakverenigingen KNAG, VGN, VECON en de NVLM. Daarnaast zijn er schriftelijke reacties van de groep Naar een inclusief Curriculum en van het Platform Taalgericht Vakonderwijs.

In het algemeen is er veel waardering voor de stappen die inmiddels zijn gezet. De Grote Opdrachten zijn voor het veld in het algemeen goed herkenbaar en op onderdelen vernieuwend. De huidige ordening en beschrijving van de Grote Opdrachten wordt als een grote verbetering ten opzichte van de vorige versie gezien. De toelichting die is gegeven tijdens de stakeholderbijeenkomsten door het ontwikkelteam over de achtergronden en de keuzen die zijn gemaakt hebben er toe geleid dat er in het algemeen begrip is voor de keuzen. Ook wordt van meerdere kanten benadrukt dat er een (behoorlijk) compleet overzicht van het leergebied is beschreven. Er zijn echter ook bedenkingen als het gaat om (mogelijke) overladenheid. Dit is een belangrijk aandachtspunt, maar in deze fase ook nog lastig te beoordelen.

De vakverenigingen geven bijna allemaal aan dat het goed is te kijken in welke mate GO1 en G02 (het geografisch en historisch referentiekader) een zelfde status hebben als de andere GO's. De VGN geeft aan dat het eerder vaardigheden en denkwijzen betreffen.

Het initiatief "Naar een inclusief curriculum" pleit in haar (onder meer schriftelijke) reactie voor het meer expliciet opnemen van onderwerpen mensenrechten en ongelijkheid en inclusie als aparte GO's. Ook vraagt het initiatief om aanpassingen van zinnen die te veel alleen op Nederland gericht zijn.

In een schriftelijke reactie geeft het Platform Taalgericht Vakonderwijs aan verheugd te zijn dat ook bij Mens en Maatschappij aandacht wordt gegeven aan de talige dimensie van leren en onderwijzen. Wel betreurt het platform dat in de documenten van de diverse leergebieden (waaronder M&M) expliciete uitspraken over de conceptualiserende functie van taal ontbreken.

Tijdens de twee bijeenkomsten met stakeholders is een toelichting gegeven op het voorliggende tussenproduct en is in groepen gewerkt aan o.a. mogelijke bouwstenen en het verdiepen van de beargumentering. Ook met de vakinhoudelijke advieskring is tijdens de bijeenkomsten gesproken. Als grote lijn kan het volgende gesteld worden:

- De nu voorliggende versie is conceptueel veel beter uitgewerkt dan de vorige. Men onderschrijft in grote lijnen het voorliggende kader.
- Er is veel (te veel?) aandacht voor persoonsvorming en het feit dat leerlingen keuzes kunnen maken. Persoonsvorming is 'niet alleen het ik', maar ook de interesse voor de anderen, voor cultuur, de omgeving, etc.
- De werkwijzen zijn herkenbaar, maar kunnen op onderdelen in elkaar geschoven worden. *Onderzoeksvaardigheden* en *informatievaardigheden* zijn verbonden met elkaar, maar kunnen ook apart benoemd worden. *Redeneren en argumenteren* en *waarderen en beoordelen* kunnen) samengevoegd worden. De werkwijzen moeten nog nauwkeuriger en completer beschreven worden.
- De afzonderlijke denkwijzen kunnen als bouwstenen geformuleerd worden. Geadviseerd wordt om verschillende soorten bouwstenen te maken (m.b.t. denkwijzen, werkwijzen en afgeleid van de Grote Opdrachten).
- Binnen de denkwijzen is sprake van enige overlap. Geadviseerd wordt het aantal denkwijzen niet te groot te maken. Aan de andere kant is clustering van bepaalde bouwstenen ook lastig. De bouwsteen 'actoren en structuren' is niet onbelangrijk, maar ook lastig voor het primair onderwijs.

- Er is een sterke verbinding en overlap met Burgerschap. Bij M&M komt het maatschappelijke vraagstuk van de ongelijkheid onvoldoende (expliciet) in beeld. Diversiteit en ongelijkheid zijn belangrijke concepten.
- De Grote Opdracht Welzijn is vernieuwend, maar moet inhoudelijk sterker ingevuld worden. Naast gezondheid (inclusief psychische gezondheid), gaat het ook om welvaart, leefbaarheid etc.

In een bijeenkomst van het Landelijk Expertisecentrum Mens en maatschappijvakken (LEMM) op 18 januari 2019 is door meer dan veertig vakdocenten (vo), opleiders en didactici gesproken over de tussenopbrengsten van het ontwikkelteam (zowel plenair als voor vier afzonderlijke vakken: aardrijkskunde, geschiedenis, economie en maatschappijleer). Veel van de opmerkingen en adviezen liggen in het verlengde van de hierboven opgesomde punten.

Zowel de schriftelijk binnengekomen feedback als de reacties die zijn gegeven tijdens diverse bijeenkomsten en ontmoetingen, hebben waardevolle informatie opgeleverd om de producten te verbeteren of teksten te verduidelijken.

3. Aanpassingen in de grote opdrachten en het tussenproduct 'raamwerk en bouwstenen'

3a. Input en/of feedback verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten en bouwstenen

Belangrijke conclusie uit de feedback is dat het overzicht van de Grote Opdrachten en de onderbouwing daarvan (het conceptueel kader) in grote lijnen door de vakinhoudelijke advieskring, vakverenigingen en organisaties en instellingen worden herkend en onderschreven. De selectie van Grote Opdrachten is op hoofdlijnen in stand gehouden.

Een aantal wijzigingen is door het ontwikkelteam mede op basis van de reacties en adviezen uit de vierde consultatiefase doorgevoerd:

- De denkwijzen en werkwijzen zijn in principe gehandhaafd. Deze zijn ondergebracht onder twee nieuwe Grote Opdrachten (GO 11 en 12) met dezelfde titel. De denkwijze 'denken in betekenisgeving' is voornamelijk toegevoegd. De werkwijzen *Redeneren en argumenteren* en *waarderen en beoordelen* zijn samengevoegd tot de werkwijze *Redeneren, waarderen en beoordelen*.
- Er is goed gekeken naar de plek en de concrete invulling van de GO 4 Welzijn en de mogelijke overlap met andere Grote Opdrachten. Waar in andere GO's het vooral gaat over de maatschappij en de mens als onderdeel van de samenleving, gaat het hier ook om de mens als individu en zijn/haar welbevinden.
- Een meer adequate invulling van de Grote Opdrachten m.b.t. het geografisch en historisch referentiekader. De inhoud van de desbetreffende bouwstenen zijn op elkaar afgestemd.
- De titels van enkele Grote Opdrachten zijn gewijzigd. GO 5 heeft nu als titel "Ethiek" en GO 6 heeft als titel "Diversiteit". Met een wijziging in de titel van GO 6 en een verbeterde invulling wordt tegemoet gekomen aan het verzoek om (maatschappelijke) ongelijkheid als vraagstuk explicieter in beeld te brengen.

3b. Input en/of feedback niet verwerkt ten behoeve van de bouwstenen

Eerder is aangegeven dat maatschappelijke organisaties zich vooral op één thematiek richten zoals duurzaamheid, diversiteit of mensenrechten. Tijdens de stakeholderbijeenkomsten is aangegeven dat de wijze van omschrijving in de Grote Opdrachten en Bouwstenen algemeen is gehouden zodat er meer begrippen onder kunnen vallen. Dat betekent dat meer specifieke en concrete onderwerpen in deze fase geen plek krijgen in de Grote Opdrachten en Bouwstenen.

3c. Input/en of feedback meenemen naar de vervolgfase

In verschillende reacties, onder meer die vanuit afzonderlijke vakverenigingen zijn meer specifieke inhoudelijke suggesties gedaan, die in de vervolgfase verwerkt zouden kunnen worden. Op onderdelen en waar mogelijk krijgen ze hun plek in de bouwstenen; andere opmerkingen komen in de daadwerkelijke realisatie van kerndoelen en eindtermen terug of hebben betrekking op de implementatiefase.